

Mihou slovo mučit
dobrou noc mé lišky
budoucí se učít
uzly vazby smyčky

František Listopad
v básni *Vstříc zimě*
Sebrané spisy I. (2011)

Salon

LITERÁRNÍ A KULTURNÍ PŘÍLOHA
www.novinky.cz/kultura/salon

840

26. září 2013

Moc proměn a proměny moci

PETR DRULÁK

Současný vzestup Číny vede Západ k nejrůznějším reakcím. Zatímco materiální vzestup se setkává spíše s příznivými ohlasy, mocenský vzestup, který ho zákonitě doprovází, budí obavy. Neoliberální optimisté oslavují Čínu jako jeden z triumfů globalizovaného kapitalismu, i když samotní hybatelé kapitalismu v bankách a firmách kolísají mezi nadšením nad ekonomickými příležitostmi obrovského trhu a obavami z nemilosrdné konkurence. Podobně západní hybatelé světové politiky si nejsou jisti, zda jim v Číně vyrůstá globální partner či rival. Na jedné straně je pesimismus vojenských strategií, kteří v Číně vidí především hrozbu výsadnímu globálnímu postavení Západu, a zklamání liberálních optimistů, kteří očekávali, že Čína se bude politicky *pozápádnívat*. Na druhé straně přesvědčení, že Čína bude nadále po svém zvládat své nemalé problémy doma a více méně zodpovědně jednat v zahraničí. Tato naděje ale může přijít vničit, jako nakonec nemusí být namístě ani strategický pesimismus, ani liberální zklamání. Čínská moc prostě zůstává pro Západ záhadou.

Pokud se nedorozumění nemá stát hlavním rysem vzájemných vztahů, měl by se Západ umět podívat na svět čínským očima a Čína těmi západními

Když Churchill koncem třicátých let označil Sovětský svaz za *hádanou zabalenu v tajemství a ukrytou do záhady*, jednalo se z pohledu Západu o aktéra, který byl oproti současné Číně podstatně transparentnější a srozumitelnější. Ne že by tehdejší Sovětský svaz představoval pro Západ snadnějšího či přátelštějšího partnera než současná Čína. Nicméně potenciál nejrůznějších nedorozumění je dnes mnohem větší než tehdy – kontakty jsou intenzivnější, vzájemný mocenský poměr vyrovnanější, rozdíly v jazyce a způsobu myšlení propastnější. Pokud se nedorozumění nemá stát hlavním rysem vzájemných vztahů, měl by se Západ umět podívat na svět čínským očima a Čína těmi západními.

Čína má v tomto ohledu leccos za sebou, rostoucí část čínských elit zná západní jazyky a má zkušenosti se západním vzděláním. Naopak západní povědomí o Číně nepřekračuje ani na úrovni elit běžné stereotypy. Západ by měl své ignorantství překonávat, aby porozuměl čínským partnerům i aby smazal znalostní převahu případných čínských rivalů. Měl by ho ale překonávat také z jiného důvodu. K bytostným rysům Západu patří po staletí zájem o jiné kultury, jejichž poznáváním získává perspektivu,

Bianca Basan: *Portál, anatomie vnitřního prostoru (2012–2013)*, k vidění na výstavě *Startpoint: Prize for Emerging Artists 2013* v pražském Doxu do 28. října.

z níž se může nově podívat na sebe sama. Nový pohled odhaluje, že k řadě zdánlivě nezpochybnitelných samozřejmostí západního myšlení existují alternativy otevírající nové možnosti jednání.

Pokud dnes Západ fascinuje i znepokojuje čínská moc, není od věci pokusit se přiblížit si čínské pojetí moci, i když za cenu hrubého zjednodušení. Podobně jako na Západě i v Číně se rozevírá široký vějíř různých pohledů na moc, přičemž oba vějíře vykazují určité podobnosti, a to nejen proto, že Čína ze západního myšlení od druhé poloviny 19. století hodně přejímá. Nicméně pojetí, která si mohou být navzájem blízká, se často budou lišit co do svého významu. Co bude zásadní na Západě, bude v Číně okrajové a naopak. Francouzský filosof a sinolog François Jullien ve svých studiích konfrontuje klasické čínské myšlení s řeckým a často ukazuje, jak jsou některé zásadní čínské koncepty spřízněny s polozapomenutými řeckými, které Západ nechal v dalším intelektuálním vývoji na okraji svého zájmu.

Než se blíže zastavíme u Jullienovy rekonstrukce čínského pojetí moci, pokusme se přiblížit západnímu pohledem výpůjčkou z tradice, která sama sebe staví mezi Východ a Západ. Najdeme ji u řady velkých ruských myslitelů. Málokterý z nich zachytil rozdíl mezi západním a východním pojetím moci názorněji než Tolstoj. Ve

svém románu *Vojna a mír* ho zosobňuje dvěma generály carské armády bojujícími proti Napoleonovi.

Západní pojetí představuje Němec Phull, přesvědčený, že objevil absolutní pravdu. Ruský neumí a předkládá mimořádně propracované, ale jinak neúspěšné válečné plány založené na své teorii. Slovy Tolstého „z lásky k teorii nenáviděl jakoukoliv praxi“. Jeho opakem je Gruzínek Bagration, kterému Tolstoj připisuje uznání i samotného Napoleona. Bagration působí uprostřed bitevních vrávy duchem nepřítomně, pro někoho snad i hloupě a roztržitě. Když přijímá hlášení a se svým „východním přízvukem“ vydává rozkazy, vzniká dojem, „že žádné rozkazy vlastně vydávány nebyly a že se kníže Bagration jen tvářil, jako by se vše, co se dělo z nutnosti, náhodou nebo z vůle jednotlivých velitelů, dělo když ne přímo na jeho rozkaz, tak aspoň s jeho souhlasem“.

Zdánlivá pasivita Bagrationa vítězí, zatímco Phullova zdánlivá aktivita prohrává. Tolstého oslava Bagrationa v leccos připomíná *Umění války* nejslavnějšího stratega čínského starověku Sun-c'. Podle něho nejsou vítězství nejlepší vojvodců „ani úžasná, ani slavná, ani chrabrá“, nýbrž nevyhnutelná, a dějí se jakoby samo sebou. Úspěšný čínský generál není hrdinou, který vzdoruje různým nepřítelům a překonává je svými činy. Naopak často se jeví jako nadbytečný, bitva bez jeho přičinění sama spěje k vítězství nebo v optimálním případě k bitvě vůbec

nedojde, neboť protivník se sám rozloží.

Přesto nelze říci, že by čínské pojetí vyzdvihovalo pasivitu oproti západní aktivitě. Bylo by to zavádějící už proto, že čínské myšlení nepracuje s dichotomií *aktivní – pasivní*, ani čínština na rozdíl od západních jazyků neposkytuje to-muto rozlišení žádnou oporu. Díl je jinde. Zatímco západní pojetí moci se soustřeďuje na aktéra, který prosazuje své zájmy a plány proti plánům ostatních, čínské pojetí se zaměřuje na vnitřně proměnlivou situaci, v níž se aktéři nacházejí a s níž se musejí dostat do souladu, pokud chtějí být úspěšní. Pokud aktér správně rozpozná situaci, dokáže využít i její skryté potenciál. Situace potom sama ve svém přirozeném vývoji uskutečňuje jeho záměr, který je definován v souladu s jejími možnostmi. Skutečnou výzvu nepředstavuje protivník, nýbrž správný odhad a analýza situace.

Mocenský aktér se tak podobá surfaři, jehož umění spočívá v odhadu vlny a v dovednosti maximálně se jí přizpůsobit, a tím využít její potenciál k vlastní jízdě. Důraz na soulad se situací a výslednou přirozenost vede k tomu, že mocenský výkon je připodobňován k přírodním jevům. Sun-c' přirovnává působení dobře rozmístěných vojsk k toku vody či lavině kamenů. Mocenské zdroje aktéra jsou pouze jednou z charakteristik situace, a nikoliv nutně tou nejdůležitější. Spíše než silou a odvahou vojáků dosáhne vojevůdce podle Sun-c' vítězství, pokud se „postaví

přesně tam, kde ho prostě nelze porazit“.

V západní tradici jsou naopak přírodní jevy často personifikovány, už Řekové si za ně dosazovali konkrétní bohy. Nejenže příroda není metaforou mocenského výkonu osob, nýbrž sama je naopak interpretována jako osobní střet. Moc se vykonává v souboji, v němž se střetávají dovednosti a vůle a jehož kontext má zůstat vedlejší. Využití situace, které je obvykle spojeno s důmyslem a lstí, je viděno přinejmenším jako morálně nejednoznačné. Když o něm říkáme, že „využil situace“, obvykle jeho jednání neschvaluje. I Odysseus je za svou lest v trojské válce od bohů potrestán.

● ● ●
Označit to, oč se opírá mocenské působení, pojmem *situace*, může být podle Julliena zavádějící. V západním pojetí situace obvykle odkazuje k více či méně stabilním okolnostem, na jejichž pozadí aktér jedná. Čínské pojetí neodlišuje tak ostře mezi aktérem a okolnostmi, neboť předpokládá jejich propojení. Především však nepřičítá okolnostem žádnou stabilitu. Situace není nikdy stavem, nýbrž nekonečným procesem neustálé proměny podobně jako mořské vlny.

Klíčem k tomuto pojetí světa je *Knih proměn (I-ťing)*. Patří k nejstarším z dochovaných textů staré Číny a po tisíciletí inspirovala čínské myslitele nejrůznějších škol a tradic ke komentářům. Jullien srovnává její postavení v čínském

myšlení s postavením *Bible* na Západě, jakkoliv co do obsahu si lze jen těžko představit texty, které by byly odlišnější.

Západní myšlení má tendenci uvažovat o světě definováním stavů, pohyb a změnu potom vysvětluje působením vnějšího hybatele. Tento předpoklad je v základech představy o transcendentálním bohu, který je počátkem světa, i o kauzalitě, která vysvětluje změnu a pohyb propojováním příčiny a následku. Klasické čínské myšlení nezná ani transcendentálního boha, ani kauzalitu. Pohyb se děje sám od sebe a bývá popisován jako vzájemné působení *jin* a *jang*.

Jin a *jang* jsou ze západního hlediska těžko zařaditelné, někdy se mluví o silách, jindy o kvalitách či principech. Každá z těchto kategorií je částečně vystihuje, současně však s sebou nese i vymezení, která nejsou sluchitelná s tím, co *jin* a *jang* v čínském myšlení znamenají. Znaky, jimiž se píšou, ukazují na souvislost *jin* s měsícem a *jang* se sluncem. Podle *Knihy proměn* se *jang* dále váže například s nebem, tvrdostí či mužem a *jin* se zemí, měkkostí a ženou. Neznamena to však, že by byly ve vzájemném protikladu či se navzájem vylučovaly. Naopak realita vzniká jejich souhrou a jedno v sobě zahrnuje zárodky druhého. *Jin* se proměňuje v *jang* a *jang* se proměňuje v *jin* a *Knihy proměn* ukazuje jak.

Knihy proměn na rozdíl od *Bible* ale nenabízí žádný příběh a na rozdíl od většiny knih není jejím základem ani žádný text.

Pokračování ►► (8)

Vzpomínání prkýnkářů je hlavně pro nostalgiky

Orální historie českého skateboardingu

Nostalgie je zrádná věc. Obzvláště, když pomáhá nafukovat původně nikterak zásadní aspekty každodennosti do nesmyslných rozměrů. Vzpomněl jsem si na to při čtení knihy *Prkýnka na maso jsme uřízli* (Yinachi 2013) mapující dějiny českého skateboardingu před rokem 1990.

KAREL VESELÝ

Velkoryse pojatá publikace chtěla na bezmála pětistovce stran zmapovat napůl mytické ostrůvky svobody uprostřed normalizace, to něco „výsostně kalifornského – slunečného, barevného, akčního a radikálně uvolněného až na hranici nicneděláním“, jak píše jeden z autorů, Michal Nanoru, v doslovu. Orální historie českého skateboardingu ale nakonec nabízí hlavně historiky o montování koleček, stavbách U-ramp a popíjení s kamarády.

Vidět osmdesátkovou scénu skejtu jako něco autentického či revolučního lze skutečně jen silným filtrem sentimentu

Skateboarding dorazil do Československa v polovině sedmdesátých let a mezi prvními vyznavači byly hlavně děti z lepších rodin, kterým rodiče mohli opatřit prkýnka ze Západu (třeba bratři Formanové, kteří si je přivezli z cesty na oscarový ceremoniál v roce 1976). V osmdesátých letech se už skateboarding šířil zemí jako virus, s čímž nic nez mohly ani příslušné státní a stra-

nické orgány. Režim tehdy polevoval v bdělosti, ale jeho mechanismy kontroly obyvatelstva fungovaly jaksi samospádem – původně volnomyšlenkářský skateboarding se spojil se Socialistickým svazem mládeže a stal se celkem normálním sportem.

Publicisté **Martina Overstreet** a **Michal Nanoru** pro knihu vyzpovídali osmnáct pamětníků a jejich výpovědi rozdělili do jedenácti kapitol pokrývajících témata jako životní styl, móda, gender či vztah k režimu. Formát orální historie působí svěžím dojmem (mnoho historických knih u nás touto cestou zatím nešlo), jeho zvolení má ale i své stinné stránky. Nejde ani tak o dovyštvělování termínů – co to je *ollie*, *vert* nebo *toniky* si lze dohledat na internetu, ale o absenci širších souvislostí. Při čtení vzpomínek *prkýnkářů* budete mít někdy pocit, že jen nasloucháte rozhovoru zasvěcenců u vedlejšího stolu.

Prkýnka si samozřejmě nedělají ambice být akademickým textem, Nanoru v doslovu píše, že vidí knihu jako „anatomii subkultury a skupinový bildungsroman“ či jako „dokumentární fresku dumasovských rozměrů a Starý zákon českého skateboardingu“. Jenže na tyto ambiciózní úkoly je parta sportovců vcelku slabý materiál, ať už si prkýnkářskou komunitu idealizujeme, jak chceme.

● ● ●

Vzpomínám pamětníků čas obrousil hrany, portrét poslední normalizační dekády z pozic dnešních úspěšných

Foto archiv Yinachi (3)

padesátníků je pochopitelně smířlivý, a tak chybějí hrdinové a chybějí konflikty i drama. To potenciálně největší slibovala postava Martina Kopeckého, který přivedl skateboarding do oficiálních struktur mládežnických organizací, což byla pro někoho zrada obřích ideologických rozměrů a pro druhé šance, jak získat peníze a zprofesionlizovat se. Jenže Kopecký před dvěma lety zemřel, ještě než dostal šanci do knihy promluvit.

„Celej skateboard začal tím slovem *svoboda*. Žádný vázání na nic, na nikoho,“ říká v knize jeden z pionýrů Simon Thiele. Jenže svobodného ducha čeští prkýnkáři celkem ochotně vyměnili za průkazky a medaile. Ideály zmizely a kromě sportu se žádná další společná identita skateboardingové scény nikdy nevytvořila. Vidět tak osmdesátkovou scénu skejtu jako něco autentického či revolučního lze skutečně jenom silným filtrem sentimentu. Ostatně Nanoru v doslovu přiznává, že jsme všichni (autoři i čtenáři) obětí romantického ideálu a „vypůjčené nostalgie po osmdesátých letech“.

Do ní je pak stylizovaná celá kniha. Vytisknutá je na šedém papíru starých novin, a to včetně perforací po okrajích. A jsou tu i dobové fotografie, vesměs černobílé, občas rozmazané nebo různě poničené, které tvoří polovinu publikace. Figurují na nich pochopitelně hlavně skateboardisté s prkýnkou v nekonečném množství variací. Spíše než duch svobody z nich ale na čtenáře dýchne temná atmosféra šedých normalizačních sídlišť, tedy nic, co by snad mladší generace mohly považovat za přitažlivé. To všechno z *Prkýnek* dělá materiál pro hrstku pamětníků, kteří budou chtít zavzpomínat na starou partu. Na takto opulentně pojatou knihu je to celkem málo.

Liao I-wu a jeho *Hovory se spodinou*

Napravo samá děvka churavá

PETRA MARTINCOVÁ

Do stěny na veřejných záchodcích v západočínském městě Čcheng-tu někdo vyrýpal následující verše: *Předsedo Mao, pojdte se podívat, / uvidíte u koryt zástupy prasat, / předsedo Mao, koukněte doprava, / napravo samá děvka churavá, / předsedo Mao, nalevo pohledte, / vlevo falešné zboží najdete, / předsedo Mao, ohlédněte se za sebe, / davy bez práce táhnou až do nebe, / předsedo Mao, koukněte dolů, / dole nevěry na sto honů, / předsedo Mao, nedvějte se na svůj lid, / jak si chce jen a pouze nacpat svůj břich.*

S tímto neobvyklým obrazem společenského rozkladu současné Číny se setkáváme v knize *Hovory se spodinou* (přeložila Zuzana Li, *Mladá fronta* 2013) čínského autora **Liao I-wua**. Zdaleka to ne-

vypadá na popis těžké země, jejíž vývoj bývá oficiálními čínskými médii popisován v superlativěch a která je označována za prosperující ekonomickou a politickou velmoc. Není tudíž divu, že se *Hovory* staly jednou z knih, které autora vrhly do rukou cenzorů, policie, do vězení a nakonec do německého exilu. Liao tu odhaluje třináctou komnatu čínské společnosti. Hovoří s lidmi ze samého okraje, které na dno uvrhly politické a hospodářské experimenty padesátých a šedesátých let, kampaně Kulturní revoluce a posléze právě bezhlavý nástup kapitalismu.

● ● ●

Liao I-wu měl k takovým lidem blízko po celý svůj život. Narodil se v roce 1958, tedy v roce, kdy byl komunistickou vládou vyhlášen hospodářský experiment Velký skok, který skončil hladomorem.

Kromě chudoby předurčil Liaoovo ani nelze označit za spodinu v negativním slova smyslu. Jsou spíše obětmi současných ekonomických reforem, zvalcovanými každodenním bojem o přežití a zmatenými novými pořádky. Tyto reformy postupně připravily mnoho Číňanů nejen o práci v krachujících státních podnicích, ale také o bydlení a tzv. železnou miskou rýže, tedy bezplatnou zdravotní péči a sociální jistoty, které se k zaměstnání ve státním sektoru v centrálně plánované ekonomice povinně vázaly. Takových lidí je ohromné množství. Například u těch vysídlených obyvatel či těch stěhujících se za prací jsou v Číně stamilióny. Pro tuto masu se dokonce ujal pojem „plouvoucí populace“. Z některých vesnic ve střední a západní části země se odstěhovali všichni práce schopní obyvatelé a každý rok se k nim

Řadu protagonistů *Hovorů* snad ani nelze označit za spodinu v negativním slova smyslu. Jsou spíše obětmi současných ekonomických reforem, zvalcovanými každodenním bojem o přežití a zmatenými novými pořádky. Tyto reformy postupně připravily mnoho Číňanů nejen o práci v krachujících státních podnicích, ale také o bydlení a tzv. železnou miskou rýže, tedy bezplatnou zdravotní péči a sociální jistoty, které se k zaměstnání ve státním sektoru v centrálně plánované ekonomice povinně vázaly. Takových lidí je ohromné množství. Například u těch vysídlených obyvatel či těch stěhujících se za prací jsou v Číně stamilióny. Pro tuto masu se dokonce ujal pojem „plouvoucí populace“. Z některých vesnic ve střední a západní části země se odstěhovali všichni práce schopní obyvatelé a každý rok se k nim

přidávají další z řad -náctiletých dětí.

● ● ●

Typický je v tomto směru příběh námezdního dělníka z *Hovorů*. Po propuštění ze státního podniku pár let pracoval v ilegálním uhelném dole a po jeho uzavření denně postává na ulici a nabízí své služby. Přesto ženě a dcerám již půl roku neposlal žádné peníze, a ty jsou tak nuceny vydělávat na živobytí zebráním.

Podobně „banální“ je příběh malého bezdomovce a jeho rodičů. Ti místo platů dostávají výrobky (parfémy a boty), které ještě po pracovní době prodávají v ulicích města. Co se týče školní docházky, má jejich kluk jasno: „Dneska nemá většina velkých šéfů a podnikatelů žádný vzdělání a taky poroučí větru dešti.“

Šedesátiletá paní Luo se má re-

lativně lépe. Po nuceném vystěhování ze staré čtvrti, která musela ustoupit nové výstavbě, žije v třípokojovém bytě v paneláku na předměstí. Má teplou vodu, elektřinu, topení, vlastní WC – přepych, jaký za celý život nepoznala. Přesto trpí. V panelácích se sousedské vztahy nepěstují, lidé se navzájem neznají a jeden se o druhého nezajímá. Paní Luo se cítí jako ve vězení, její muž trpí depresemi a soused Čchen byl objeven ve svém bytě až měsíc po smrti.

Stavbě přehradní nádrže Tři souťsky na Dlouhé řece nebo přípravám olympijských her v Pekingu musely ustoupit celé čtvrti, města, vesnice. A hlavně staří lidé se nezřídka vracejí ke svým původním domovům, které ale mezitím obsadily demoliční čety. Sedí tu na skládacích stoličkách, sledují hroutící se stavby a nostalgicky vzpomínají na dobu, kdy celý blok žil ve svorné pospolitosti.

Korupci, bezpráví, vlastní chudobu a sociální nejistotu považují Liaoovi hrdinové za nevyhnutelnou. Jediné, co jim zbývá, je obracet své zraky do minulosti, třeba právě k idealizovanému vůdci Maovi.

